

שגשוג הממלכה - קשרי חוץ

פרק ג', פסוק א'; פרק ה', פסוקים ט"ו-ל"ב; פרק ט', פסוקים י'-י"ד, ט"ז, כ"ו-כ"ח; פרק י', פסוקים א'-י"ג, כ"ח-כ"ט; פרק י"א, פסוקים א'-ב'.

כיצד עשויים להשפיע יחסי החוץ על אופי הממלכה?

קשרי שלמה עם חירם מלך צור - פרק ה', ט"ו-ל"ב; פרק ט', י'-י"ד, כ"ו-כ"ח

למדנו שלשם בניית המקדש השתמש שלמה בעצי ארזים יקרים שהובאו מן הלבנון, בתמורה לתבואה ושמן מארץ ישראל (מלכים א' ה', ט"ו-ל"ב). הסכם זה, היה כרוך בכריתת ברית בין שלמה לחירם מלך צור: "וזה נתן חֲכֵמָה לְשִׁלְמֹה כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר לוֹ יְהוָה שְׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם" (מלכים א' ה', כ"ו). הברית הייתה מבוססת על אינטרסים משותפים לשני הצדדים. בפרק ט' מסופר כי לאחר בניית המקדש ובית המלך, המשיך הקשר היציב בין הממלכות.

חירם המשיך לספק לשלמה עצים לצורכי תנופת הבנייה בכל הארץ, כמו גם זהב שהוא גרף מרווחי המסחר המשותף שלהם בים. בשלב מסוים, נתן שלמה לחירם את השמן והתבואה שהפיקו עשרים ערים בגליל, באזור שגבל עם ממלכת צור (אברבנאל). חירם לא התרשם מאיכות התבואה והשמן המופקים מערים אלו וטען שמדובר באזור שאינו ראוי ליישוב, והוא כינה אותו בכינוי גנאי "אֶרֶץ כְּבֹד" (מלכים א' ט', י"ג). למרות התקלה הזאת, המשיכו קשרי הסחר הימי בין ישראל לצור. בעזרת חירם בנה שלמה נמל בעציון גבר ליד אילת בחוף ים סוף, ובנה צי אוניות. כך נפתח נתיב ימי להובלת סחורות ממקומות רחוקים ובפרט מאפריקה.

לחירם היה אינטרס כלכלי לשמור על קשרים אלו עם שלמה, כיוון שבממלכת ישראל עברו דרכי מסחר חשובות שהובילו ממסופוטמיה למצרים ('דרך הים' שעברה לאורך אזור החוף הישראלי, ו'דרך המלך' שעברה ממזרח לירדן ודרך עציון גבר).

סיכום יחסי הברית בין שלמה לחירם:

רשימת ההתחייבויות של שלמה מלך ישראל כלפי חירם מלך צור, ושל חירם כלפי שלמה.
חירם נתן לשלמה:

- ארזים וברושים שנכרתו בידי צורים, המומחים לכך, וששימשו לבניית בית המקדש.
- ארבע מאות ועשרים ככר זהב מאופיר (הממוקמת כפי הנראה באפריקה).
- חירם סייע לשלמה בבניית צי אוניות ובהשטתן.

שלמה נתן לחירם:

- 20 כור שמן.
- 20,000 כור חיטים.
- אנשים שעזרו לצורים בכריתת העצים בלבנון.
- [את היבול של] 20 ערים בגליל.

קשרי שלמה עם מלכת שבא - פרק י', א'-י"ג

קשרי המסחר בין חירם ושלמה, ובניית צי אוניות בעציון גבר, פתחו בפני הממלכה אפשרויות לקשרים עם מקומות רחוקים נוספים. על רקע זה, אנחנו למדים בפרק י' על ביקורה של מלכת שבא אצל שלמה.

מלכת שבא שמעה על שלמה ועל חוכמתו יוצאת הדופן ובאה לנסות אותו בחידות. הכתוב לא מוסר לנו את תוכן החידות, אך בסופו של דבר, שלמה צלח את מבחנה של מלכת שבא וכפי שאפשר לראות בפסוקים, היא התרשמה ממנו מאוד. הכתוב מדגיש כי מלכת שבא שמעה ששלמה ייחס את גדולתו וחוכמתו לה'. ואכן, לאחר שראתה מלכת שבא את חוכמתו העצומה היא מברכת את ה'.

בסוף הביקור העניקה המלכה לשלמה מתנות נכבדות, וגם שלמה נתן למלכה מאוצרותיו המיוחדים.

בפסוק י"א חוזר הכתוב להזכיר את האוניות ששלמה הוציא עם חירם, ואת קשרי המסחר שלו. ייתכן שאחת הסיבות לבואה של מלכת שבא קשורה באינטרס כלכלי-מסחרי. שלמה וחירם פתחו יחד קו סחר ימי דרומי, וכך נכנסו לאזור של שבטי ערב, שהובילו סחורות בשיירות גמלים. ייתכן שבעקבות זאת מגיעה מלכת שבא, לצורך ניהול משא ומתן כלכלי על דרכי הסחר (דעת מקרא).

'שבא' הייתה ממלכה רחוקה, שבדרך כלל לא ניהלה קשרים ישירים עם ממלכות האזור. ביקורה של מלכת שבא הבאה מרחוק לשמע חוכמתו וגדולתו של שלמה, משקף את ההכרה הבין-לאומית בגדולתו של שלמה, ומבטא את ההישגים של הממלכה גם בהיבטים הרוחני, הכלכלי והביטחוני. ההכרה בגדולתו של שלמה הביאה את העמים האחרים להכיר אף בגדולת ה' ולשבח אותו. שלמה הצליח להגיע למצב הנעלה והמושלם ביותר: מלכות אדם המייצגת את מלכות ה' בעולם, ומקדשת את שם ה' בעולם.

קשרי שלמה עם פרעה מלך מצרים - פרק ג', פסוק א'; פרק ט', פסוק ט"ז; פרק י', כ"ח-כ"ט; פרק י"א, א'-ב'

בנוסף לקשרי המסחר הימיים, עסק שלמה גם במסחר היבשתי, ונעזר לשם כך בדרכי המסחר הבין-לאומיות שעברו בממלכתו. הכתוב מתאר את קשרי המסחר עם מצרים:

כח. ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקנה סחרי המלך יקחו מקנה במחיר.
כט. ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוסים בחמשים וימאה וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יצאו.

שליטתו של שלמה בדרכי המסחר היבשתיות שעברו בממלכתו, הובילה לשליטה במסחר הסוסים שהובאו ממצרים צפונה למלכי ארם והחיתים. מסחר זה היה חשוב ביותר, כיוון שהסוסים שימשו את המרכבות של כל הצבאות.

הקשר בין שלמה למצרים לא הסתכם בקשרים כלכליים בלבד. כזכור, בפרק ג' קראנו על קשרי נישואים בין שלמה לפרעה מלך מצרים: "וַיִּתְּחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת פְּרֻעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיָּקַח אֶת בֵּת פְּרֻעָה וַיְבִיאָהּ אֶל עִיר דָּוִד" (מלכים א' ג', א').

קשרי נישואים היו בתקופות היסטוריות רבות בסיס לקשרים מדיניים (גם דוד המלך נשא את מעכה בת תלמי מלך גשור). אחת הפעולות הראשונות שעשה שלמה עם עלותו לכס המלוכה הייתה נישואיו לבת פרעה. כך הוא חיזק את הברית עם מצרים, והגן על גבולו הדרומי.

העיר גזר ממוקמת בסמוך לדרך המסחר הבין-לאומית (דרך הים), ולכן לפרעה מלך מצרים היה אינטרס לכבוש אותה ולשלוט בה. בהסכם בין הממלכות, העניק פרעה את העיר לשלמה כנדוניה (שְׁלָחִים - בלשון ספר מלכים) עם נישואיו לבת פרעה, ושלמה בנה אותה מחדש: "פְּרֻעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם עָלָה וַיִּלְכֹּד אֶת גֹּזֵר וַיִּשְׁרְפָהּ בָּאֵשׁ וְאֶת הַכְּנָעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּעִיר הָרָג וַיִּתְּנָה שְׁלָחִים לְבֵתוֹ אֵשֶׁת שְׁלֹמֹה" (מלכים א' ט', ט"ז).

לבית פרעה היה ככל נראה מעמד מיוחד בקרב נשותיו של שלמה, והדבר ניכר בכך ששלמה בנה בית במיוחד בשבילה (מלכים א' ז', ח'). בשלב מסוים הועתק ביתה למילוא (מלכים א' ט', כ"ד). מעשה שהיה מושא לביקורת על שלמה (מלכים א' י"א, כ"ז).

הקשרים של שלמה עם מצרים משמשים מקור לביקורת בכתובים על שלמה. אפשר לראות זאת באזכורה המפורש של בת פרעה בתיאור קשריו של שלמה עם נשותיו הנוכריות: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה מואבית עמנית אדמית צדנית חתית. מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה" (מלכים א' י"א, א'-ב'). גם בתיאור מסחר הסוסים עם מצרים יש הד לביקורת על שלמה, כיוון שיש איסור מפורש בתורה למלך ישראל לשוב למצרים ולקנות ממנה סוסים לצבאו: "ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס" (דברים י"ז, ט"ז).

אופי היחסים של שלמה עם מצרים היה אם כך מורכב. מצד אחד, מדובר בברית מדינית שיצרה יציבות וחיזקה את ממלכת ישראל. מצד שני, נראה בפרק י"א כי ברית זו פגעה בחוסנה הרוחני של הממלכה, והיא לא מנעה ממלך מצרים לכרות בריתות עם אויביו של שלמה, ולתת להם מקלט במצרים (מלכים א' י"א, י"ז-כ"ב, מ').

הצעת הוראה:

1. התלמידים יקראו את הפרקים והפסוקים העוסקים בקשרי החוץ של שלמה עם חירם מלך צור, מלכת שבא ופרעה מלך מצרים.

התלמידים יתאימו כל קטע מידע ליחידת הפסוקים המתאימה.

2. התלמידים ימיינו בטבלה את המידע על הקשרים עם העמים המוזכרים בפסוקים:

הקשרים עם מלך מצרים	הקשרים עם מלכת שבא	הקשרים עם מלך צור	
			מתוארים בפסוקים:
			אופי הקשרים (מסחר, נישואים, ברית מדינית)
			היחס אל שלמה וממלכתו/הקב"ה (אם מתואר)

3. עיון בפרקים על קשרי החוץ של שלמה.

• חירם מלך צור

התלמידים יעיינו בפרק ה' פסוקים ט"ו-ל"ב, וכן בפרק ט' פסוקים י'-י"א ופסוקים כ"ו-כ"ח

ימיינו בטבלה מה הרוויח כל אחד מן המלכים - שלמה וחירם מהקשר ביניהם.

ויציינו באיזה פסוק מצוין כל רווח.

הרווחים:

• אומנים מומחים לבניית המקדש

• 20 כור שמן

- 20 ערים בגליל
- 20,000 כור חיטים
- זהב
- אפשרות לעבור דרך ארץ ישראל כדי להגיע לאפריקה
- עצי ארזים לבניית המקדש
- שותפות במסחר בין־לאומי

שלמה הרוויח מחירים		חירם הרוויח משלמה	
הרווח	הפסוקים מהם נלמד	הרווח	הפסוקים מהם נלמד

• מצרים:

התלמידים יקראו את הפסוקים.

אחרי כל קבוצת פסוקים, יסבירו התלמידים במילים שלהם את הקשר שנוצר בין שתי הממלכות.

מלכים א פרק ג', א':

"וַיִּתְּחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת פְּרֻעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּקַּח אֶת בֵּת פְּרֻעָה וַיְבִיאוּהָ אֶל עִיר דָּוִד."

מלכים א פרק ט', ט"ז-י"ז:

"פְּרֻעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם עָלָה וַיִּלְבֹּד אֶת גֹּר וַיִּשְׁרְפֶה בְּאֵשׁ וְאֶת הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּעִיר הָרֶג וַיִּתְּנָה שְׁלֹחִים לְבָתוֹ אִשֶּׁת שְׁלֹמֹה. וַיָּבֵן שְׁלֹמֹה אֶת גֹּר וְאֶת בֵּית חוֹן הַתְּחִתֹּן."

מלכים א פרק י', כ"ו-כ"ז:

"וַיֵּאסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַיְהִי לוֹ אֶלֶף וָאַרְבַּע מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיִּנָּחֵם בְּעִיר הָרֶכֶב וְעַם הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלַם... וּמוֹצֵא הַסּוֹסִים אֲשֶׁר לְשְׁלֹמֹה מִמִּצְרַיִם וּמִקְנֵה סוּחֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְנֵה בְמִחִיר. וַתַּעֲלֶה וַתַּצֵּא מִרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוֹם בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל מַלְכֵי הַחִתִּים וְלְמַלְכֵי אֲרָם בַּיָּדָם יֵצְאוּ."

• מלכת שבא

- מה שמעה מלכת שבא?
- מהם הדברים שראתה בביקור בממלכת שלמה?
- מהם הדברים שאמרה לשלמה?
- מהן המתנות שנתנה לשלמה?

4. עיון במפה

- המפה שלפניכם מסכמת את קשרי המסחר העיקריים של שלמה. שימו לב לשתי הממלכות המרכזיות שנמצאות איתו בקשר - צור ומצרים.
- כיצד הועיל הקשר עם שלמה לממלכות אלו?
 - איזה מאפיין של ארץ ישראל בא לידי ביטוי במפה זו?

